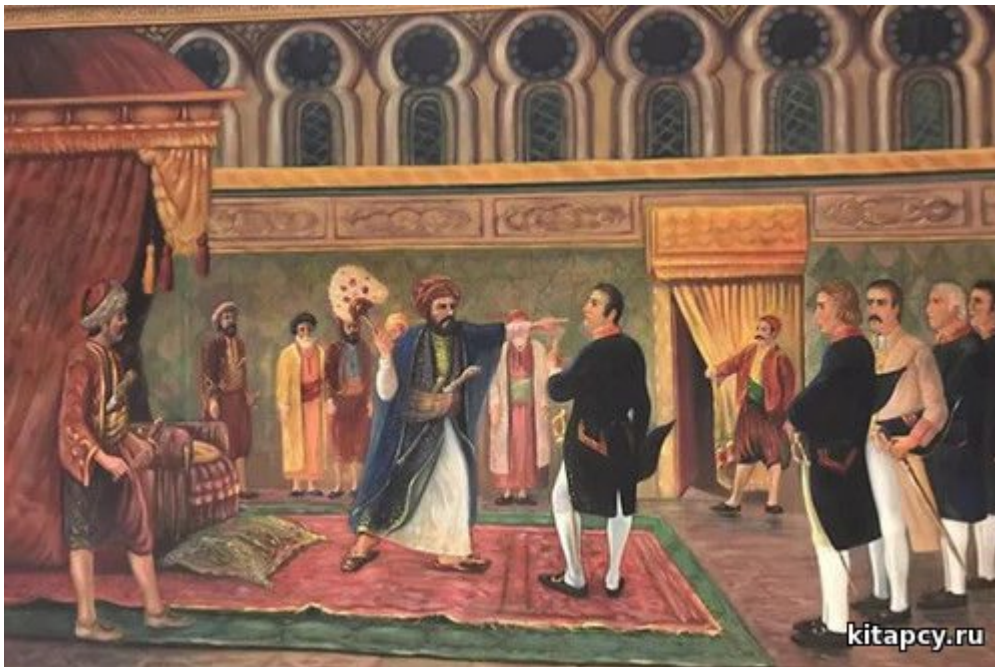

Bir ýelpewajyň we iki jöhidiň sebäp bolan asyrlyk basybaluşlygy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Bir ýelpewajyň we iki jöhidiň sebäp bolan asyrlyk basybaluşlygy BIR ÝELPEWAJYŇ WE IKI JÖHIDIŇ SEBÄP BOLAN ASYRLYK BASYBALYŞLYGY

Alžirli iki jöhitiň fransuzlar bilen lomaý söwda edipdir. Olaryň fransuzlardan ep-esli algysy bolupdyr. Algyalaryny alyp bilmänsoňlaram «daýylar» diýilýän türk häkimiýetinden dalda isläpdirliler.

Hüseýin daýy osmanly hökümetiniň adyndan fransuzlardan bergilerini bermegi talap edipdir, emma fransuzlar oňa jogap bermegem islemändir. Şonuň üçinem üsti fransuz baýdakly iki gämä el urulypdyr.

Fransuz konsuly Hüseýin daýy bilen gürleşmäge gelipdir, emma ol aslynda gürleşmäge däl-de, sögüşmäge gelen eken.

Hüseýin daýy sabyr-takatynyň iň soňky çäğine çenli onuň paýyş sözlerine çydap durupdyr, emma ahyrsoňunda durup bilmän, konsulyň ýüzünde elindäki ýelpewaç bilen urmaga, ýumruklamaga

başlapdyr.

Hernä şol wagt Hüseyin daýynyň elinde diňe ýelpewaç bar eken.

Fransiýa imperiýasy bu hereketi döwletiň at-abraýyna, namysyna garşy edilen hereket hasaplap, Alžire garşy uruş ygılan edipdir.

Şu üýtgeşmeleriň netijesinde Fransiýa 1830-njy ýylda Alžiri basyp alyp, ilkinji gezek osmanly topragyny resmi taýdan öz golastyna almagy başarypdyr.

Osmanly bolsa bu ekspansiýany protest etmekden başga hiç zat edip bilmändir.

Alžirde gurulan fransuz hökümeti ullakan garşylyga uçramazdan 1945-nji ýyla çenli agalyk sürüp bilipdir.

1945-nji ýylda bolup geçen Setiff gandöküşligi bolsa fransuz-alžir gatnaşyklarynda öwrülişik sepgidi boldy.

Fransiýany azat etmek üçin Gitlere garşy uruşdyrylan alžirliler hojaýynlarynyň indi öňki güýjünde däldigini görüpdir.

Tunis, Marokko ýaly koloniýalaryny ýakyn wagtda elden gideren Fransiýa bolsa Alžiri hemmetaraplaýyn fransuzlaşdyrandygyny pikir edýärdi we olaryň haýsydyr bir garaşsyzlyk talabyna üns bermelidirem öýdenokdy.

1945-nji ýylda Fransiýanyň azat edilmeginiň baýram edilýän wagtynda fransuz milletçilerinden düzülen goşun bölümleriniň atan okundan Setifde, Guelmada bir günde 45 müňe golaý alžirli wagşylyk bilen öldürilipdir.

Fransiya Afrikadan we Yakyn Gundogardan çykarylmany hakda talaby beýik fransuz medeniýetine garşy edilen iň uly kemsitme hasaplapdyr we nemes faşistlerinden ýaňy halas bolandygyna garamazdan iň wagşyýana gandöküşliklere girişmekden gaça durmandyr.

FLN bilen alžirlileriň başyny başlan garaşsyzlyk ugrundaky göreşine garşy fransuz elitasy 1958-nji ýylda «Ýaşasyn Fransiya! Ýaşasyn Fransuz Alžiri! Ýaşasyn de Goll!» şygarlary bilen Golly täzeden häkimiýet başyna getirdi, emma gelinen sepgitde alžirlileriň garaşsyzlyga barýan ýolda ep-esli ýol geçendigini gören Goll olary goldanyny makul bildi.

Şonuň üçinem Golly häkimiýet başyna getiren milletçi gatlak 1960-njy ýylyň 14-nji iýunynda ony harby döwlet agdarylyşygyny gurnap, häkimiýetden çetleşdirmäge synanyşypdyr, ýöne synanyşyk başa barmandyr.

Mete Çubukçy «Birikim» žurnalynda Fransiýanyň Alžiriniň üstünde emele getiren ruhy trawmasyny şeýle düşündiripdir: «Garaşsyzlygyny alandan soň fransuz dilinde ene dili bolan arap dilinden has gowy gürleýän, belki-de, fransuzlaşdyrylyp ýetişilmedik, ýöne öz aslyny tapyp bilmeýän ýurt bolupdyr. Wagtyň geçmegi bilen arada ähli faktorlar aradan aýrylyp, yzda yslamy düzgünleriň agdyklyk edýän, demokratiýanyň ysy-da ýok režim galdy. Alžirlilere-de az-owlak arap, az-owlak fransuz, az-owlagam «sosialist», emma goýy yslamy kimlik galdyrdy». Marokko, Tunis, Siriýa ýaly birnäçe ýurduňam trawmasy şundan gowy bolmandyr.

Bütün bu zatlaryň sebäpkäri Fransiýady. Sebite gan, gözyaş, jenaýat getiren fransuzlaryň özüni aklajak bolmagy öňki prezidentleri Nikolas Sarkoziniň sözleri bilen «Çagalar kakasynyň eden günäleri üçin aýyplanyp bilinmez. Meseläni taryhçylara goýalyň» sözlerinden ybaratdy.

Elgaraz, Alžiriň üstünde 100 ýyl dowam eden fransuz agalygy we genosid edip gezen ýyllary iki jöhit ve bir ýelpewaç bilen başlapdyr.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Duşenbe, 01.01.2024 ý. Taryhy makalalar